

**СЕКЦІЯ 5. СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ
СУЧАСНОГО СВІТУ. ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ
ТА ФІЛОСОФСЬКИЙ ДИСКУРС ВІЙНИ**

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-381-4-17>

**КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ СОЦІАЛЬНО-
ФІЛОСОФСЬКОГО АНАЛІЗУ СОЦІАЛЬНОЇ ДИНАМІКИ**

Абисова М. А.

*кандидат філософський наук, доцент,
доцент кафедри філософії факультету
лінгвістики та соціальних комунікацій*

Скиба І. П.

*кандидат філософський наук, доцент,
доцент кафедри філософії факультету
лінгвістики та соціальних комунікацій
Національного авіаційного університету
м. Київ, Україна*

У галузі сучасної соціальної філософії одним із ключових питань є розроблення найкращих моделей управління соціальними процесами. У традиційній парадигмі «соціальна динаміка» аналізується як сукупність усіх змін соціальної реальності. Історицистський та прогресистський підходи у рамках класичної парадигми мають міцну методологічну основу та усталену традицію аналізу соціальної динаміки. У некласичній парадигмі проводиться критичний перегляд методологічних колізій однолінійних моделей соціальних змін з огляду на перспективу досліджень глобальних перетворень. Водночас актуалізується розгляд таких понять, як «соціогенез», «соціальна революція», «соціальна еволюція», «соціальна криза». Програмно-методологічний інтерес у контексті некласичної парадигми становлять цивілізаційний та системно-функціональний підходи, що підкреслюють процес переходу системи від одного рівня розвитку та структури до іншого. Посткласична парадигма визначає об'єктом свого розгляду динамічність та нестабільність соціальних систем, вбачає домінуючу роль інформаційних процесів у становленні глобального світу та

трансформації людської суб'єктивності, оперує цілою низкою перспективних підходів та методологічних програм. Зокрема, неінституціональний підхід акцентує увагу на механізмах, у тому числі комунікативних, за допомогою яких соціальні практики стають стандартизованими та поширеними.

Розуміння, що соціальні системи та інститути перебувають у постійному русі та трансформації, відбивається у роботах багатьох учених, зокрема Джона Мейєра й Олівера Вільямсона. Дж. Мейєр [5; 2] розвиває концепцію неінституціоналізму, наголошує, що стандартизації інституційних моделей не лише технічний чи економічний, а дискурсивний процес. Інституційні моделі набувають своєї сили та легітимності через активне дискурсивне оформлення, яке зміцнюється у світовій спільноті за допомогою освітніх систем, міжнародних організацій та глобальних комунікаційних мереж. Одним із наслідків постає ізоморфізм – процес, у ході якого різні соціальні системи стають все більш схожими одна на одну у своїй структурі та функціонуванні, внаслідок чого формуються загальні норми та очікування на глобальному рівні.

Олівер Вільямсон зосереджується на ролі трансакційних витрат та ефективності комунікації в економічних відносинах та управлінні. Він аргументує, що відмінності в трансакційних витратах і здатність до ефективної комунікації можуть суттєво впливати на вибір інституційних аранжувань, таких як ринки, ієрархії (організації) та гібридні форми. О. Вільямсон підкреслює, що успішні інституційні структури забезпечують не лише зниження трансакційних витрат, а й підвищення ефективності комунікації між учасниками, що є важливим для координації та співпраці [4].

Аналізуючи ці роботи, можна побачити, що як Дж. Мейєр і О. Вільямсон підкреслюють важливість комунікативних процесів та дискурсу у формуванні та зміні інституційних структур. Мейєр фокусується на глобальному масштабі, досліджуючи, як дискурсивні практики сприяють поширенню та легітимації інституційних моделей, у той час, як О. Вільямсон зосереджується на мікрорівні, аналізуючи, як комунікація та трансакційні витрати впливають на формування та вибір конкретних інституцій. Обидва підходи демонструють, що розуміння комунікативних аспектів необхідне аналізу соціальної динаміки та управління соціальними змінами.

Дискурсивне управління стає інструментом організації соціальної системи через співпрацю та узгодження інтересів різних акторів. Ці процеси спираються на компетентність, аргументованість, публічність, відповідальність та діалогічність, що робить дискурсивні практики легітимними та ефективними засобами регулювання соціальних

відносин. Еліно́р Остро́м показує, як спільноти можуть ефективно управляти загальними ресурсами, спираючись на дискурсивні практики та громадську участь. Автор відкидає поширену думку про те, що державний контроль або приватизація як такі забезпечують найкращий спосіб управління суспільною власністю. У роботі показано, що результати створення суспільних благ залежать не від форми власності як такої, а від набору правил, які регламентує створення та використання суспільних благ, підтверджуючи важливість дискурсу у формуванні інституційних механізмів колективної дії. За підсумками емпіричного дослідження успішного та невдалого общинного управління загальними ресурсами, включаючи лісові, рибні ресурси та пасовища, робота Е. Остро́м показала, що колективні дії ефективні, коли індивідууми мають достовірну та надійну інформацію про витрати та переваги рішень щодо ресурсів та можливості визначати правила гри. Необхідно, щоб межі користувачів (груп) та ресурсів були чітко визначені. Крім цього, групи мають бути згуртованими на основі соціальних норм та процедур для розробки правил, здійснення контролю за їх виконанням, покарання порушників та вирішення конфліктів; і щоб групи поєднували місцеву автономію та ефективні відносини з іншими рівнями влади [3].

Е. Остро́м, досліджуючи ефективне управління загальними ресурсами через дискурсивне управління, наголошує на важливості соціальної кооперації та довіри. Переходячи від конкретних стратегій управління загальними ресурсами до загальних теоретичних міркувань Ю. Габермаса і М. Фуко, можна побачити, як дискурсивне управління та символічна комунікація відіграють центральну роль в управлінні соціальною динамікою у горизонтальному і вертикальному вимірі, у революційних змінах у соціальному житті.

Ідеї Ю. Габермаса про системну та соціальну інтеграцію, особливо його критика колонізації життєвого світу системними механізмами, підкреслюють значення комунікативної дії для підтримки соціальної узгодженості та автентичності суспільних відносин. Важливо відзначити, що Ю. Габермас критично ставиться до домінування системної інтеграції над соціальною, при якому раціональні критерії ефективності та контролю, характерні для системи, вдираються та деформують комунікативні структури життєвого світу, підриваючи його основи [1].

У контексті горизонтальної та вертикальної мобільності ця різниця між системною та соціальною інтеграцією має значні наслідки. Горизонтальна мобільність, що підтримується комунікативними діями, ґрунтується на взаєморозумінні та узгоджених цілях, що сприяє кооперації та солідарності всередині суспільства. Вертикальна мобільність, з іншого боку, може бути ускладнена системними механізмами, такими

як економічна нерівність та соціальна стратифікація, керовані грошима та владою, що може призвести до соціальної ізоляції та конфлікту.

Що стосується революційних змін і соціальних рухів, то вони часто виникають як відповідь на перекося між системною та соціальною інтеграцією, коли життєвий світ стикається з надмірним тиском та спотвореннями, що походять із системних імперативів. Соціальні рухи можуть використовувати комунікативні стратегії для мобілізації підтримки та розробки альтернативних візій соціальної інтеграції, які знову зміцнюють цінності життєвого світу. Громадська думка, сформована у процесі публічних дебатів і дискусій, стає місцем, де «життєвий світ» відновлює свою роль як основа для соціальної інтеграції, що протистойть домінуванню системних механізмів.

В епоху цифрових технологій роль соціальних мереж та онлайн-платформ у формуванні громадської думки стає дедалі значущою. Це наголошує на важливості комунікативних практик та публічної сфери у підтримці здорової соціальної тканини, що сприяє як горизонтальній, так і вертикальній мобільності у демократичному суспільстві. У сучасній соціальній філософії ключова увага приділяється вивченню механізмів управління соціальними процесами та динамікою, причому акцент зміщується від класичного аналізу соціальної динаміки до глибшого розуміння складних взаємозв'язків між індивідами, інститутами та соціальними системами у контексті глобальних та локальних змін. Роботи вчених у рамках посткласичної парадигми підкреслюють роль діалогу, довіри та соціальної кооперації в ефективному розв'язанні проблем управління та соціальних змін, пропонуючи глибокий аналіз та шляхи подолання поточних та майбутніх соціальних викликів.

Література:

1. Biskamp F. Theorie des kommunikativen Handelns: von Jürgen Habermas (1981). *Schlüsselwerke: Theorien (in) der Kommunikationswissenschaft* / R. Spiller, Ch. Rudeloff, Th. Döbler. Springer, 2022. P. 341–360. DOI: 10.1007/978-3-658-37354-2_22
2. Meyer J. W. Globalization Sources and Effects on National States and Societies. *International Sociology*. 2000. № 15. P. 233–248.
3. Ostrom Elinor. Governing the Commons. The evolution of institutions for collective action. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. 280 p.
4. Williamson O. E. The Economic Institutions of Capitalism. Firms, Markets, Relational Contracting. *Das Summa Summarum des Management* / ed. by C. Boersch, R. Elschen. GABLER, 2007. https://doi.org/10.1007/978-3-8349-9320-5_6

5. World Society and the Nation-State / J. W. Meyer, B. John, M. Th. George, F. O. Ramirez. *American Journal of Sociology*. 1997. № 1(103). P. 144–181. DOI: <https://doi.org/10.1086/231174>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-381-4-18>

МЕЖІ І ПОТЕНЦІАЛ КУЛЬТУРИ СКАСУВАННЯ: ПРОТИДІЯ «РУССКОМУ МИРУ» В УКРАЇНІ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Бойченко М. І.

*доктор філософських наук, професор,
в.о. завідувача кафедри української філософії та культури
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Культура скасування постає як публічне встановлення справедливості у не-інституційний спосіб. Ця культура, як правило, не підтримується владними інституціями, але як правило починає поширюватися там, де ці інституції виявляються надто повільними, частковими або взагалі неспроможними у задоволенні потреби певних соціальних спільнот у встановленні або відновленні справедливості. Таке трапляється або внаслідок прогалин у законодавстві, його застарілості або неефективному його застосуванні: там, де не діє закон, починає включатися «народне» правосуддя. Таким чином, у демократичних країнах культура скасування рідко коли може тривати довго: або зазнає змін законодавство, або ж представники закону починають кваліфікувати дії представників культури скасування як злочин і діяти відповідно.

Наприклад, дії членів сумновідомого Ку-Клукс-Клану, як і інші прояви так званих «судів Лінча», цілком можна розглядати як прояви культури скасування, адже вони здійснювалися, як правило, з певних доволі типових причин – у випадку Ку-Клукс-Клану як дії деяких білих з південних штатів щодо чорних (рабів або вільних людей) [10]. Там, де закон не дозволяє карати – чи то взагалі, чи вимагає попереднього розслідування і змагального захисту інтересів сторін – коли це з певних причин натовпу видається зайвим або надмірним, він подеколи звертається до самосуду. Звісно, такі дії є прямим порушенням закону і самі мають бути покарані не лише як злочин проти тих, чию провину